

Intonációs írásjelek a magyarban a XVII. század közepéig

1. A magyar írásjelhasználat jeleit a XVII. század közepéig három típusba lehet sorolni. Ezek: 1. a kiegészítő írásjelek, 2. a tulajdonképpeni tagoló írásjelek (bár ezeknek a funkciója ebben az időben még elsősorban intonációs-szünetjelölő funkció volt; igaz, hogy ez gyakran egybeesett a grammatikai funkcióval) és 3. az intonációs jelek.

1.1. A kiegészítő írásjelek közé tartoztak a bekezdés jelölői. Ezek legtöbbször különféle formájú piros fordított nagy P-k voltak, például a Jókai-kódexben (bár itt a jel használata nem következetes), a Münchener-kódexben, a Vitkovics-kódexben, a Debreczeni-kódex 3. keze által írt részben, a Miskolci töredékben, a Guary-kódexben stb. (1., 2. ábra).

De jelölték a bekezdést nagyobbra rajzolt (esetleg kijjebb is írt), pirossal, kézzel vagy néha arannyal színezett kezdőbetűvel vagy iniciáléval (például Anonymus *Gesta Hungarorum*-ában, a HB.-ben, a Bécsi-kódexben, az Apor-kódexben, az 1420 körüli Pozsonyi misekönyvben, az 1480 körüli Kálmáncsehi domonkos breviáriumban, az 1516–1519-i Jordánszky-kódexben, a Czech-kódexben stb.; vö. Anonymus, *Gesta Hungarorum*; VOLF GYÖRGY 1874, XVI.; SZABÓ DÉNES 1942, XIV–XVII.; Kódexek a középkori Magyarországon III. tábla; i. m. 122–3 és XV. tábla; uo. 141–2 és XVIII. tábla; uo. 166 és XXXIII. tábla; N. ABAFFY CSILLA és CSAPODI CSABA 1990, II.), a bekezdés első szavának vagy szavainak pirossal írásával vagy piros aláhúzásával, esetleg függőleges elválasztó vonallal és aláhúzással, például a Székelyudvarhelyi Kódexben (vö. N. ABAFFY CSILLA 1993, 20; 3. ábra).

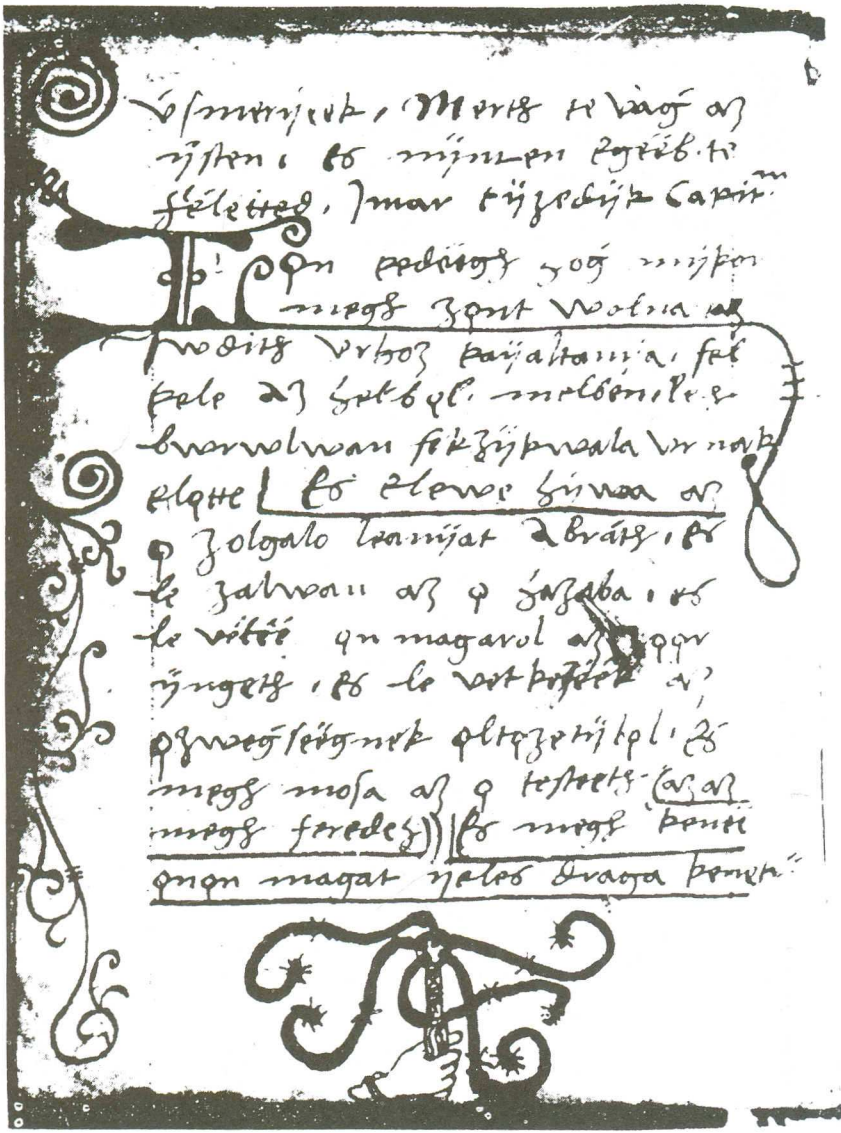
Kiegészítő írásjelnek számít a mondatkezdő nagybetű, gyakran pirossal, néha kézzel vagy arannyal átfestve (például az 1255 és 1261 közötti Magyarországi psalteriumban, Pálóczi György 1435 körüli breviáriumban, a Simor-kódexben, a Nádor-kódexben, a Szent Margit életéről szóló kódexben, a Czech-kódexben, a Lázár Zelma-kódex második keze által írt részben stb.; vö. Kódexek a középkori Magyarországon 97 és VI. tábla; uo. 127 és XVII. tábla; VEKERDY LILLA 1988, 6; PUSZTAI ISTVÁN 1994, 8, 19–20; P. BALÁZS JÁNOS 1990, 34; N. ABAFFY CSILLA és CSAPODI CSABA 1990, II.; N. ABAFFY CSILLA 1992, 19 stb.) vagy függőleges piros vonallal áthúzva (például a HB.-ben, a Guary-kódexben), valamint a szünetjelölő kereszt,

mely többnyire imákban fordult elő, például a Czech-kódexben és a Peer-kódexben (l. alább, 4. ábra).

58
56

az haboufagnac es az kimnac zenuedese
be de zamtalanocat lelont es oluasonc
az zent martirontoknac zolosmalaba es
az v eletogybe azert melttin peldasztatnac az
vallagocson kik nappal el eneznet azaz mig
ez velagha elnet addegybn magogba el enezt
uen vagon az nag tokeletos zentseg es az
istenet nag malasztu mikeppe meg mōdatec
de eyel azaz micoxon el hugoznac es el aloznac
az halalnac miatta tehat annac vtana az to
keletos zentseg es az istenet nag malasztu igō
fenlic es meg teatic mind orokkiul orokke v
bennac ¶ Etyd keppen meg ielonte az vr
isten kik legenet meltoe az nag tokeletos
zentsegre es az nag felsagos duosegre eb
ben hoz Joseph aztes latu almababoz az
fenossagos nap imada vtet az hoddalige
tombe az holdon peldasztatet az tokeletos zent
alazatosag es az fenossagos nap peldaza az
nag buzgosagos zent zerecetot kinet miat
ta intottac az istent zerecet az nag tokeletos
zentsegre es az nag felsagos duosegre

1. ábra. A Guary-kódex 56. lapja

3. ábra. A Székelyudvarhelyi Kódex 31v lapja

Contra febres
cristus orzagol + alytus
parandhol + cristus
gos + orozlan iuda
nemzetebol zabadoi
chad megh symont
menden nemo go
noztul ees ez hydeg
lelestol atanak + es
sywnak + es zent
leleknek nervebe +
pater: n. Ave maria
redo morbos curat
febres sedet demonesqz

248

125
fugat et membra pi
ralitica glutinat in
nomine patris + et filij
et spiritus sancti + Amen
Uram iesus cristus
the zepseges or
chadival megh nees
mendeneketh: thekeneth
en ram ees uralmas
meg emekem ees az
the orchadnak meho
sagaereth zabadoi megh
engemeth nawolixas
bunosth menden

249

4. ábra. A Peer-kódex 248. és 249. lapja

Érdekes, különleges tagolójel van a Peer-kódexben: egy } alakú jel (5. ábra). Végül másodlagos írásjelnek számít a perióduszáró jel, mely általában több pont és különféle hullámos vonal (vagy vonalak) kombinációja volt. Ez igen „divatosnak” tűnt már a IX. századtól kezdve az európai kéziratokban, s így a magyarokban is, például a Guary-kódexben, a Cornides-kódexben, a Domonkos-kódexben, a Példák könyvében, a Czech-kódexben, a Horváth-kódexben, a Festetics-kódexben, a Kriza-kódexben stb. (6. és 7. ábra).

goghetenek Megh
 gogwala tethy gy
 wytokmannak
 thryze es mykron
 q tetteben okollagnak
 ellene walo indullast
 ezeth wolna Nera
 lon mywel q elluleg
 etek ellene tegwerke
 duy gyne we yllennak
 ily ihlesenek myatta
 pynon helweth el ha
 rapa es segentelen q
 okolgathouak werelau

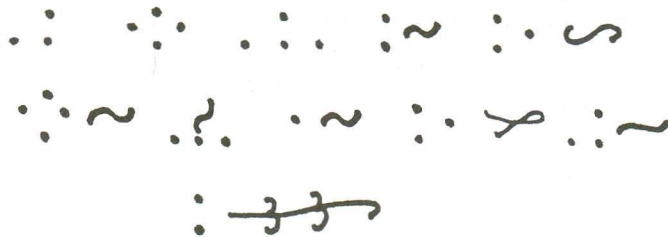
111.

zabadeijta cutet es kezebeul . : . -

Et kezdetijt bodogsfagos zent daman
cos atjantraat zentseges es jgen
teufelletes alajatosfagos erkeulelje
veul ualo jraas ez keppen . : .

Predicator zerzetuet confirmacioja
utan . Ijatod ezendeuben . Ur zuleterij
utan kedeg ezer . keet zaz . Iuz ezten
deuben . zent damancos atjantraat teun
generale capitulomat bononijaban .
Melij capitulomban jelen uala nemet
jordanus mester . Kijnek uala az zerzet
ben Ijarom Ijolnapja . es vetetent ka
la az zerzetben parisba . reginaldus
mester mijat . Kireul feljveul meg va
gijon jruan . Taljat zent damancos
atjantraat . Kij uala mijnd az tellijet zer
zetuet feu feijedelme generalis meste
re . auagij nagij mestere . Monda ezen
keppen . En melto uagijot le vetesve
ez feijedelmsfegbeul . ment Ijazontalan

predicacioja

7. ábra. Perióduszáró jelek

1.2. A második csoportba tartoznak a tulajdonképpeni tagoló írásjelek. Ezek mai formájú vagy azokhoz hasonló jelek (kivéve a fordított pontosveszszőféle jelet: †, és a virgulát).

1.3. Intonációs jelek: a kérdőjel, a felkiáltójel, a zárójel és bizonyos mértékig a tartalomváró funkciójú jelek: a kettőspont és annakidején egyes esetekben ilyen funkciót tölthetett be a pont, a vessző és a pontosvessző is.

1.3.1. Az intonációs jelek régi kéziratok nyelvemlékeiben ritkák.

Már a latin nyelvű szövegemlékekben, például Anonymus Gesta Hungarorumában, a Képes Krónikában, Donatus Ars minorjának egy 1445. évi kiadásában, mely V. László király tankönyve volt (az utóbbira vö. Kódexek a középkori Magyarországon 129 és XIX. tábla) is előfordultak azonban kérdőjelek, mégpedig tipikus Karoling-kérdőjelek (vö. 8. ábra).

Magyar nyelvű szövegben az első kérdőjelek a Bécsi-kódexben találhatók (9. ábra).

nalet in multitudine ppli. s; in fortitudine animi. In uel
 citis q̄a un' leo multos ceruos in fugam uertit. ut dicit q̄
 dam philosophus. s; hys omnis dicam uobis. Quis enim
 potuit ista stare militib; scythie. Nonne darum regē
 p̄saz scythia in fugam diuertit. et sic cū timore et
 maxima sp̄itudine fugit in p̄sas. et p̄didit ibi octo
 ginta milia hominū. Aut n̄ne cyrum regem p̄saz
 scythia cū trecentis. xxi. milib; exciderunt. Aut n̄ne mag
 nū alexandrū filium philippi regis et regine olympadis.
 q̄ multa regna pugnando s; subrugauerit. ipsam etiam
 scythia t̄p̄it fugauerunt. Unde strenue et fortiter

Ab alieniq; nobilū hū
 garum cum omnes isti n̄ hol
 pites s; d̄ scythia descendit. Assig
 nant enim hāc rācōne solam
 quam uulgus d̄. vii. hūgaros.
 Si ergo vii. soli sicut hūgarū ē
 familia. et non plures familie
 uires. filij. filie. accipi possūt
 serui et ancille. Numquid enī
 cum tali familia regna possūt
 expugnari. Absit. C. Accidit

atetunt ab homine usq; ad pec.
 Hungaris autē vii. sine
 auribus p̄eo ut uiu redierit
 et se occidi cum sociis nō elegerunt.
 communitas talē s̄mā
 rectissime phibetur. Omnia que
 hēbant amiserūt. cā in te stabi
 li q̄ mobili. ab uirib; et pue
 ris illos sepantes p̄eute sine
 calcis p̄prium nū h̄c p̄mise
 runt. Semp. etiam in simul

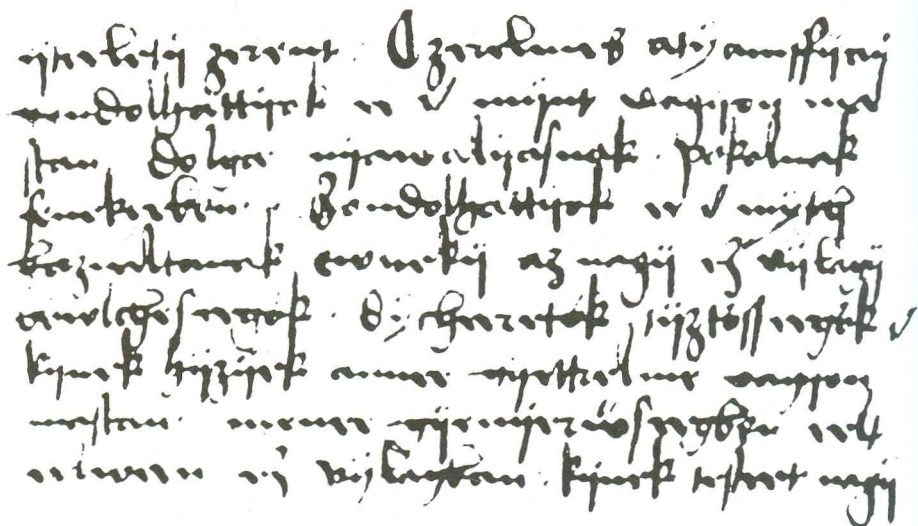
Quid est. Pars orationis cum casu
 corpus aut rem proprie communiter
 que significans. Proprie ut roma
 nberis. communiter ut urbs flumen.
 Nomini quot accidunt. Sex. Que.
 Qualitas comparatio genus nune

A megfalwodnac madijay földén bori
 1. Avidne a folocba karuggat a mag viay
 auag a folocba te karagod e auag a
 tengerben te melottlankidatode a fel
 ettel te kuaidra. a te zekend zabadlab
 feltamastua feltamastod te uedet. az
 esket melletet bejelletel a nemek.
 megmeteled folocba foloit lattanac
 tegedet vyer a bankottanac heger vi-
 zebec hitelentedi elmentand mel-
 seg atta o zamat magassag o bejedt fel.
 emeli neap a qod megallaptanac o la-
 to dalmabiy a viloknac vilagossagabiy
 memet te zucid villamattanac feneffeg-
 ben a folassagban megnomod a follet
 forinsagodbay megfogatbotac nemzete
 ket a mentel te neyeduec viduoffgere
 viduoffgebe te v'poddal megverted a fot
 begettelend hazabol megmezeitelenci
 tred o fundamentomat neudnattiglay
 honozol mondottal o estapmar o kadabo
 jobnac fieket iouket neit forgo zel
 engemet el oztanos a vuzasagos mel-
 que te megmaria a zegeret reitcedy utat
 totte b'ed' tottel a tengerben te kuaid-
 nac for vizekuec sarabiy kallotta a meg-
 falwodot en kasay a zozattol egbe re-
 kettenec en aiabiy beemene ithadagof-
 sag en titenimbe a en alatta forion hog
 megingogray torodelumec napian

az angalok az egybe es oth az isteni edösszjggel es
puga saggal elegodth es generkodoth kit nem
olmasonc hog tette volna xpns meg az v edos
amianakes azert ezt erdomle az aztul ala bu
asnac alazatos sága es az nag burgosagos
zent zeretet Ebbol vetter az ayoftatos zent zeri
zetosochog imma az aztul alat zotac keresni
az istenet beusagos zent malaztat mitoro ne
kik azt haggat penitenciaaba hog az atasiaknac
labokhoz beketkogget

Ornat neuvebe kezdesset / mondasset / es vegez
tesset mindon idolog **E**th kerdetic hog ha
vagon valamne mü zent iozag / kiket ha va
laki meg terend / anag / ha valakibe lelettete
dic halalanac ideyen / legottan mindon ban
tas nekulon fel / opilon menozagba / **E**z
kerdesre ekképp felelnet doktoroc / hog het zent
iozag vagon tudomiamert / atatlan ság / eleg pe
nitencia / teles buuvallas / meg bizonytot zer
zedbe menes / bizony toredelmesség / martinisagot
zenuedes / es gncortanalo gonas / **E**z het zent
iozag kozsul / lak egyje lehesson tokeletosségel

Későbbi nyelvemlékeink közül van kérdőjel például a Guary-kódexben, a Könyvecsében, a Vitkovics-kódexben, a Miskolci töredékben, a Nagyszombati kódexben, az Érdy-kódexben, a Tihanyi-kódexben, a Kazinczy-kódexben, a Debreczeni-kódexben stb. A Guary-kódexben a kérdőjel formája Karoling-típusú: ʒ (10. ábra). A kérdőjel az Érdy-kódexben J formájú (11. ábra), Szamosközy István történetíró kéziratában pedig z alakú (vö. E. ABAFFY 1991, 23), de a leggyakoribb formája a pont fölött elhelyezkedő, jobbra dőlő, balra nyitott félkör (?) volt (12. ábra).

11 ábra. Részlet az Érdy-kódex 574. lapjából

Nagyon érdekes a Nádor-kódex kérdőjelhasználata, ugyanis itt nem a kérdés után, hanem a kérdés előtt tették ki a kérdőjelet (13. ábra). Valami hasonló van ma a spanyol nyelvben is, ahol a kérdés előtt és után is megtalálható a jel, a kérdés előtt azonban fejjel lefelé fordítva, például: „¿*Qué has hecho estos dias?*” ‘Mit csináltál ezekben a napokban?’ (vö. MARTIN ALONSO 1982, 5, 95).

A közbevetés jele a XVI. századtól kezdve a zárójel, olykor a dupla zárójel. A Székelyudvarhelyi kódexben kettős fekete-piros zárójel és aláhúzás (vö. E. ABAFFY 1991, 20; 14. ábra).

4.
mikepen vrad iesus ul ellensege
kozot, inest lac qmaga el hagat
tatot tamhtuamitp es felebarati.
toplies. eny sor gonoz emlyzokitp
meg kornekgetet, Byonaba
gyem hog azt mondod nekje,
Oh vram iesus rzistus, mikepen
vz il igen meg vtaltatuan es
meg galagtatuan, hol vamar
tamhtuamid es felebaratid. Oh
en egyetlen egem vram iesus, Oh
en kin alt kepen valo orpimem
es tanaz adom. Mit teget, mikor
latlar teydet ckepen allanod
es ianosnar azt mondod, ki ne
talantan akor iesenen vala, Oh

gob. es tob kennal fizet neki
 Ugnm eson doctor honoris
 ven a byngs emborgn ugnmod
 Jerezq atamfu. Mire hof ten
 ngn torodde vagod el na
 cadath. Mire acarod ma
 gadot vas betoual meghq
 tozngd Mire tezd qrdogner
 gonoz akaratat. Mire uanz
 vele el vezngd. es atte gye
 tiztysseggdet elhadnod Ugnmod
 touabba. Lodaloc azon hof
 embor mindon tergmtot
 allatoknal okossagostvol
 na. es ol mel semmibe nem
 kguetq az okossagnac iteletib

13. ábra. A Nádor-kódex 106. lapja

(azaz arvolnak) qttt újradel
fiájnak kezébe. to meg fogak
qttt (azaz újgyort) az alofer-
ner zolgaij. et monent q vele
az megzsegen. de miykoron
kezfogottent volna az kezkeze
kij újvont q ellentek sob
parjtasok. Ezen kezeq (azaz
az aloferner zolgaij) meg teir-
entek. az keznek oldalard.
to meg keznek az újgyor-
nak kezébe. to labajti eg fagoz.
to ezen kepen qttt gnosokral
meg kezveine et fagat ott
qttt. to meg teirnek az q
kerokoz.) Demaga újradel
fiáj. le zalwan betelhabol.

14. ábra. A Székelyudvarhelyi-kódex 15v lapja.

Felkiáltójel a XVII. század közepéig kéziratban tudomásom szerint nem fordult elő. MOLNÁR JÓZSEF–SIMON GYÖRGYI (1976, 53) a KT. betűhív átírásában felvesz ugyan felkiáltójelet is a kézirat ferde felkiáltójelhez hasonló jelei alapján. Ezek azonban nem felkiáltójelek, hanem a Karoling-írásreform idején bevezetett vesszős pontok (/), melyek a IX. századtól kezdve a rövidebb szünet jelölésére szolgáltak.

PUSZTAI ISTVÁN (1988/1., 22) úgy véli, hogy a Winkler-kódex latin litániai részében (21/13, 14) is van felkiáltójel. Ez a feltevés sem tűnik azonban valószínűnek, mivel ebben a korban Európában még nemigen használtak felkiáltójelet, s egyébként is a PUSZTAI által említett (a 21. oldal 13. és 14. sorában található) „felkiáltójelek” formája teljesen megegyezik a 359. oldal (23. sor) kérdőjelének a formájával. (A kérdésről l. bővebben a nyomtatott nyelvemlékeknél!)

1.3.2. A nyomtatott magyar művek intonációs jelei már egységesebb képet mutatnak, bár itt is vannak eltérések nyomdánként, sőt a nyomdákon belül korszakonként is.

Változó volt például a kérdőjel formája: a monyorókeréki nyomdában pont fölött hullámos vonal (~), Peechi Lvkach munkájában (SZENT ÁGOSTON DOCTORNAC, ELMELKEDŐ: MAGAN BESZELLŐ: es naponkent valo imad[á]git: az kere[st]tyen attyafiaknac ep[ü]letire, magyarra fordeta, PEECHI LVKACH. Nagy[ß]ombat, 1541) pont fölött balra nyitott tompaszög (↙), a bécsi, a krakkói, a kassai, a debreceni, a bártfai, nagyszombati, kolozsvári stb. nyomdák egyes korszakaiban pont fölött induló, jobbra hajló hullámos vonal (/); a kolozsvári, a grazi és a pozsonyi nyomda egyes korszakaiban pont fölött balra nyitott, kicsit nyomott félkör (?); a bécsi, kolozsvári, debreceni, bártfai, magyaróvári, pápai, grázi, p[ö]zsonyi, oppenheimi, krakkói nyomdákban egy időben jobbra dőlő, maihoz hasonló kérdőjel (?); de már a XVI. század közepén megjelent a mai kérdőjel is. Érdekes azonban, hogy még a XVI–XVII. században is előfordult, hogy egy művön belül változó volt a kérdőjel formája: például egyenes és jobbra, esetleg balra dőlő; vagy mai formájú és félkörhöz hasonló, vagy jobbra dőlő és pont fölött jobbra felfelé hajló hullámos vonal (/) stb. Például Szent Pál apostol Debrecenben (1603-ban) kiadott levelében (Az Szent Pal apostol levele, mellyet irt az Romabeli Keresztyeneknek, Magyar predikatiokra rendeltetet, es az Szent iras szerint meg magyaraztatot) a címben pont fölött jobbra felfelé hajló hullámos vonal, a szövegben pont fölött balra nyitott félkör; Baranyai Decsi János Bártfán (1598-ban) megjelent Adagiorvmában a latin kérdések végén jobbra dőlő mai kérdőjel, a magyar kérdő mondatok végén pedig jobbra hajló hullámos vonal (/). Sylvester

János Új testamentumában is (Újsziget, 1541), különösen az első részben, igen változatos a kérdőjel formája: ? , ? , ? , ? , ? , ? .

A kérdőjelet ebben az időben nem csupán mondatzáró helyzetben használták, például: *Érted-é?* avagy még-is nyilvánban való értelmet kívánsz? (Pathai István: Az sacramentumokrol Közönségesen: Es kiváltképpen az Ur vatsorajáról való könyvetske. Gyulafehérvár, 1643, 32), s gyakran kitétek (fokhatározói funkciójú) kérdő névmással bevezetett felkiáltó mondatok után is, például: *...menißer hittal Vram engem hozdad, de en fülemet be dughtam?* (Pázmány Péter: Imadsagos keonyv. Graz, 1606); *O átkozot héuolkodas, mely igen meggyüköreztel!* (Mihalyko János: Hét praedicatio, az Isten fiainak örök eletekről. Bártfa, 1612, 150).

S ami még érdekesebb, hogy ritkábban ugyan, de a kérdőjel nemcsak a *milyen, micsoda* formájú fokhatározószókkal bevezetett felkiáltó mondatokban, hanem egyéb felkiáltó, sőt felszólító mondatokban is előfordulhatott. Például: *Mondgy példát-is erre nekem kiből könnyebben meg ertsem ez mondásidnak igaz értelmét?* (Pathai István i.m. 42); *Bizonyits meg ez mondasodat?* (i. m. 135). Egyébként több külföldi szerző említi, hogy a régi európai írásjelhasználatban is volt arra példa, hogy érzelmet és indulatot kifejező mondatok végére kérdőjelet tettek (vö. pl. OUY 1987, 184). Erre annál is inkább szükség lehetett, mivel a felkiáltójel igen későn, csupán a XVI. században jelent meg az európai írásjelhasználatban.

Nálunk eddig a legkorábbi példát felkiáltójelre Molnár Albert 1604-ben Nürnbergben megjelent szótárában (DICTIONARIUM QUADRILINGVE LATINO-UNGARICO-GRAECO-GERMANICUM) és Draskovith Janos Az feiedelmek oraianak második keonyve című 1610-ben Grazban megjelent munkájában találtam. Az utóbbiban a felkiáltójel hol ferde jobbra dőlő, hol egyenes állású. Példák Molnár Albert szótárának latin–magyar részéből: *Eheu*, Interj. *Hayhay!*; *Eja*, Adv. *Hozzá!* *Noßa.*; *Ehem*, Interject. *Hirtelen czudalkozonak ßava!*; *de Oh*, Interjectio. *Oh en szerelmem*. A magyar–latin részben: *Ehe! Vah!*; *Jayjay! Ahu, Eheu!*

A felkiáltójel eleinte kizárólag érzelmet és indulatot kifejező mondatok végén, azaz felkiáltás után fordult elő, különösen *ó, óh* indulatszót tartalmazó mondatokban; megszólítás és felszólítás után soha, például: *O meg böcczölhetetlen öröm!* (Kürti István: Az elo Istenhez valo aieitatos imadsagokat magaban foglaló könyveczke. Kassa, 1611); *O, balgatag nemzet!* (Groff Zrini Miklos: Adriai tengernek syrenaia. Bécs, 1651, 37). Felszólító mondatban előforduló felkiáltójelre az első példát Szenczi Molnár Albert Postilla Scultetica című munkájában (Oppenheim, 1617) találtam: *örülly te Sionnac leánya, orvendezz Jerusalemec leanya!* (I. m. 11.)

A közbevetés jele a nyomtatványokban egyöntetűen a kerek zárójel, de elvétve előfordult már a XVII. században szögletes zárójel is, például: *Látodé hogy az Sz. János megjelenti, hog' viz által [mely a' keresztfégnék Sácramentoma] és vére által, (mely az Ur vatsorája) jött el* (Pathai István i. m. 307).

2. Mint e rövid összefoglalásból is kiderül, az intonációs írásjelek használata nem volt általános a XVII. század közepéig (különösen feltűnő az e típusú írásjelek hiánya a kéziratos emlékek egy részében, így például a magánlevelekben). S ahol használtak is valamiféle intonációs jelet, ott is csak alkalmoszerűen, rendszertelenül.

E munka nem tárja fel az intonációs írásjelhasználat minden problémáját, de tájékoztatást ad az adott korra vonatkozóan, és eligazítást nyújt a további kutatásokhoz.

Irodalom

N. ABAFFY CSILLA és CSAPODI CSABA 1990 = Czech-kódex. 1513. Régi magyar kódexek 4. szám. A bevezetést írta N. ABAFFY CSILLA és CSAPODI CSABA. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest, 1990.

N. ABAFFY CSILLA 1992 = Lázár Zelma-kódex. XVI. század első negyede. A bevezetést és a jegyzeteket írta N. ABAFFY CSILLA. Régi magyar kódexek 14. szám. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest, 1992.

N. ABAFFY CSILLA 1993 = Székelyudvarhelyi Kódex. 1526–1828. Közzétette és a jegyzeteket írta N. ABAFFY CSILLA. Régi magyar kódexek 15. szám. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest, 1993.

E. ABAFFY ERZSÉBET 1991 = A betűhív kiadás filológiai-nyelvi kérdéseiről. In: Magyar nyelvű kortársi feljegyzések Erdély múltjáról. Szamosközy István történetíró kézirata. XVII. század eleje. A magyar nyelvtörténet forrásai 2. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest, 1991.

ALONSO, MARTIN, Ciencia del lenguaje y arto del Estilo. I., II. (Duodecima edicion, cuarta reimposición) Aguilar, Madrid, 1982.

P. BALÁZS JÁNOS 1990 = Szent Margit élete. 1510. A bevezetést írta P. BALÁZS JÁNOS. Budapest, 1990.

Képes Krónika. (Hasonmás kiadás.) Helikon, Békéscsaba, 1987.

Kódexek a középkori Magyarországon. Kiállítás az Országos Széchényi Könyvtárban. Interpress Kiadó és Nyomda Vállalat. Budapest, 1985.

MOLNÁR JÓZSEF–SIMON GYÖRGYI, Magyar nyelvemlékek. Tankönyvkiadó, Budapest, 1976.

OUY, GILBERT, Orthographe et ponctuation dans les manuscrits autographes des humanistes français des XIVe siècles. In: Lessico Intellettuale Europeo XLI [1987], 167–206.

PUSZTAI ISTVÁN 1988/1. = Winkler-kódex 1506. Codices Hungarici IX. Bevezetéssel és jegyzetekkel ellátva közzéteszi PUSZTAI ISTVÁN. Codices Hungarici IX. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1988.

PUSZTAI ISTVÁN 1988/2. = Weszprémi-kódex. XVI. század első negyede. Régi magyar kódexek 8. szám. A bevezetést és a jegyzeteket írta Pusztai István. Budapest, 1988.

PUSZTAI ISTVÁN 1944 = Bűnnek Zsoldja. A Lélek és a Test vitája. Legendák. Nádor-kódex 1508. Közzéteszi és a jegyzeteket írta PUSZTAI ISTVÁN. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest, 1994.

SZABÓ DÉNES 1942 = Apor-kódex. Codices Hungarici II. Bevezetéssel ellátta és hasonmásban közzéteszi SZABÓ DÉNES. Gróf Teleki Pál Tudományos Intézet, Kolozsvár, 1942.

SZABÓ DÉNES 1844 = Guary-kódex. Codices Hungarici III. Bevezetéssel ellátva hasonmásban közzéteszi SZABÓ DÉNES. MTA., Budapest, 1944.

VEKERDY LILLA 1988 = Simor-kódex. XVI. század eleje. Régi magyar kódexek 6. szám. A bevezetést és a jegyzeteket írta VEKERDY LILLA. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest, 1988.

VOLF GYÖRGY 1874 = Régi magyar codexek. Bécsi codex. – Münchener codex. Nyelvelmléktár I. Közzéteszi VOLF GYÖRGY. Az M.T. Akadémia Könyvtárosi hivatala, Budapest, 1874.

KINCSES KOVÁCS ÉVA

Hangzás- és hanglejtésvizsgálatok bölcsészek körében

A nyelvek és különösképpen az anyanyelv tanulmányozása és tanítása során erősödött fel a beszédkutatás, a hangzás, a zeneiség, az élő elemek felőli megközelítés. Az érdeklődés mellett ennek az iránynak a fejlődését szolgálták a műszaki és élettani-neurológiai tudományok eredményei is. A technikai eszközök segítségével sok olyan jelenség vált megfoghatóvá, láthatóvá, hallhatóvá, amelyekről korábban csak sejtéseink, megérzéseink lehettek, ugyanakkor éppen ezek az ún. audio-vizuális eszközök és egyéb műszerek az ember megfelelő szaktudása és bölcsessége, előrelátása nélkül óriási károkat is okozhatnak.

A nyelvészeket mindig is foglalkoztatták a hangzás, a hangképzés, a hangok hatásának, stilisztikájának, rendszerének kérdései. Zlinszky Aladár, Zolnai Béla, Bárczi Géza, Benkő László, Fábián Pál, Fónagy Iván, Szathmári István, Wacha Imre, Gáldi László, Montágh Imre, Martinkó András kötetekre menő szakirodalmat nyújtottak a téma iránt érdeklődőknek. Természetszerűleg magasszintű kísérletek és kutatások folytak az MTA kutatóintézeteiben és az ország különböző egyetemi intézeteiben, amelyek a nemzetközi kutatásokba is bekapcsolódtak (MTA Nyelvtudományi Intézete, Irodalomtudományi Intézete, BME, orvostudományi egyetemek).